

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

“Ձոհուել ամբողջ աշխարհի
շինության համար”
ԵՂԻՇԷ

Հայաստանի պատմության մէջ, Վարդանանցը գրաւած է իր արժանի տեղը: Հմուտ և սովորութեամբ համաձայն, հայ ժողովուրդը, ամէն տարի համոզութեամբ կը մշտ ամոր յիշատակութիւնը: Պաշտօնական մարմիններ, եկեղեցական եւ աշխարհական տօնակատարութեամբ վառ կը պահեն Հայոց Սպարապետ Վարդան Մամիկոնեանի եւ 1036 մարտիկներու հերոսական զոհողութիւնը Աւարայրի ճակատամարտին մէջ: Որովհետեւ, ամենք արիաքար մահատակուեցան, որպէս զի “հաստատում մմայ ցեղը հայկազուն, մահատակուեցան, որ ամէնք մմայ սուրբ Լուսաւորչի կամքերը, մահատակուեցան ի պատգամ զալիք սերունդներում, որ երբեք չըմկնուին ամենք եւ չմոլորուին պատմութեամբ քառուղիներում, մահատակուեցան, որ իրենց սուրբ հոգիներու լոյսով առաջնորդեն ազգը հայկազուն դէպի ամմահութիւն”: (Արմէն Յովսէփեան)

Վարդանանց Պատերազմի պատմութիւնը ծանօթ է բոլորիս: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. քանի մը տողերու մէջ խտացուեցած է շարժառիթը Աւարայրի ճակատամարտին, Ան կ'ըսէ. “հայ ժողովրդի քրիստոնէական հաւատքի եւ ազգային դպրութեամբ լուսածին ոսկեղարք, չէր համոզութեամբ մագդալանուել հեթանոս Պարսկաստանի կողմից, մրամուս տեսնելով հայ ժողովրդի ազգային իմքնութեամբ հզօր կազմաւորումը: Հեթանոս մոգերին հարկաւոր էր խափամել հայոց կրօնական ու մշակութային զարթոնքը, ապահովելու եւ առաւել ապրապնդելու մպատակով մրամք քաղաքական ստրկացումը”:

Գ. դարի սկիզբը, Սասանեան հարստութիւնը Պարսկաստանի մէջ տապալելով Պաթեւական տիրապետութիւնը, սկսաւ վերակենդանացնել զրադաշտականութիւնը եւ Աքեմենեան կայսրութեամբ հզօրութիւնը: Արտաշիր Պապականի եւ ամոր յաջորդներում քաղաքականութիւնը դարձաւ իրենց դրացի երկրամասերէն հեռացնել հոռմէական եւ ապա բիւզանդական բամակները, հարեւան ժողովուրդները ձուլել իրենց մէջ, հասնելու համար Կիւրոսներու, Քսէրքսէսներու եւ Դարեհներու պետական զօրութեամբ եւ աշխարհակալութեամբ: Հետեւաբար, “Պարսից մպատակով էր քաղաքականապէս եւ կրօնապէս բեկամել հայ ժողովրդի հաստատութեամբ մեցուկները, կը գրէ Գրեգորի Ա. Յովսէփեանց, բայց հայ ժողովուրդը, թէեւ փոքր եւ քաղաքականապէս թոյլ իւր դրացու համմատութեամբ, շմորիլի Գրիգոր Լուսաւորչի, Ներսէս Մեծի, Վառմշապուհ բարեսէր թագաւորի, Սահակ Պաթեւի, Սուրբ Մեսրոպի եւ սրամք աշխատակիցների հսկայական ջանքերի կրօնական եւ ազգային հոգեւոր վերածնութեամբ ապարիզում, մոր եռամդ, մոր ուղղութիւն եւ հոգեւոր կեանքի բովանդակութիւն էր ստացել: Կազմակերպուած հաստատութիւն էր դարձած Հայաստանեայց եկեղեցին, Հայը իւր գիրմ ու դպրութիւնն ունէր, իւր ազգային լեզուն, իւր դպրոցները, այսինքն ազգային դէմքին առամձմարտուն բոլոր կողմերը . . . քաղաքականապէս թոյլ եւ մոյմ իսկ մախարարական տներով երկպառակուած ժողովրդից, ստեղծուած էր ազգային եւ հոգեւոր զէմքերով օժտուած մի ժողովուրդ: Արեւմտեան ազգերի քաղաքակրթութեամբ իւրացմամբ, կերտուած էր ազգային քաղաքակրթութեամբ, ազգային գիտակցական կեանքի մեծ շէմքը”:

Համայն քրիստոնէութեամբ պատմութեամբ մէջ, հեթանոսութեամբ դէմ առաջին պատերազմ է Վարդանանցը: Առաջին դարերում, քրիստոնէութիւնը կրաւորական դիրքի մէջ էր. Քաջմ Վարդան եւ իր զինակիցները պայքարի ոգի մերմուծեցին քրիստոնէութեամբ մէջ: Աշխարհի պատմութեամբ մէջ, կրօնական խղճի ազատութեամբ ու մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեամբ ու պահպանումիմ համար մղուած ամդրանիկ պատերազմ է Վարդանանցը:

Վազգէն Ա. Վեհափառ կը մեկնաբանէ, թէ “Յետագայ պատմական իրադարձութիւնները ապացուցեցին Վարդանանց յաղթութեամբ մշմարտութիւնը: Աւարայրի հերոսամարտի ոգով գօտեպնդ, հայ ժողովուրդը 30 տարի շարունակ չխնամարհուեց հեթանոսների առաջ, եւ ի վերջոյ Վահան Մամիկոնեան իշխանը իր զօրքով պարտութեամբ մատնեց խաւարի ուծերիմ, Նուարսակում 484 թուին: Հայաստանում վերականգնուեց քրիստոնէութիւնը ու շարունակեց մառազայթել լոյսը մեր ոսկեղարի: Լոյս, որը յետ այնու դարեր շարունակ այլեւս երբեք զհամգաւ: Հայ ժողովուրդը ու եկեղեցին իրենց հոգում տնապէս վառ պահեցին քրիստոնէական հաւատը, տնապէս ծաղկեցրին դպրութիւնն ու գրականութիւնը, հարստացնելով մեր ազգի պարծանք գամձատունը՝ մշակոյթի, գիտութեամբ ու արուեստների”:

Վարդամանց համդիսութեամբ ըմթացքիմ, երբեմն կը ծծուէիմ հակոտմեայ գաղափարներ հայ ազգայիններու կողմէ: Ուման տեսակետով հայ ժողովուրդիմ համար մախըմտելի պիտի ըլլար հետեւիլ Վասակ Սիւնիի օրինակիմ, ազգովիմ ընդունելով գրադաշտական կրօնը եւ ապահով կեանակութեամբ- ապրիլ Սասանեան Պարսկաստանի հետ: Ամոնց տեսութիւնով քրիստոնէութիւնը ստրկացուց հայ ժողովուրդը:

Պահ մը ընդունիմք այս փաստարկութեամ իրաւացիութիւնը ու հարց տամք մեզի. եթէ ընդունելիմք գրադաշտականութիւնը՝ վերագարծ մը ըմելով դէպի հեթանոսութիւն, պիտի կարենայի՞մք գոյատեւել իբրեւ ՀԱՅ ԱԶԳ:

Պատասխանը ո՛չ է: Կը սխալիմ բոլոր ամոնք, որոնք կը համարին որ հայ ժողովուրդը բարգաւաւ ու զօրեղ կ'ըլլար եթէ ընդունէր գրադաշտականութիւնը ընդառաջելով Յազկերտի հրաւերին: Արեւելքի պատմութեամ սերտողութիւնը կը փաստարկէ որ եթէ հայեր լքէին քրիստոնէական հաւատքը, հրաժարէին իրենց ցեղային ինքնութենէն ու կրօնա-ազգային կամքի ազատութենէն, Սասանեան Պարսկիւնը ու ամբողջական տիրակալութեամբ պիտի ձուլուէին ամոնց մէջ: Բայց գիտեմք, որ Վարդամանց Պատերազմէն մէկ ու կէս դար ետք, արաբական ամապատմերէն մերիտօղ մահմետական արշաւանքներ կործանեցին պարսկական կայսրութիւնը ու իսլամացուցին ամոր ժողովուրդը: Արաբական յարձակումներու հետեւեալ տապալեցաւ ման Ասորեստանը, Եգիպտոսը, Ափրիկէն, Բիւզանդիոնը ու շարք մը եւրոպական իշխանութիւններ: Ապաւտակող արաբներու կրօնը՝ մահմետականութիւնը, դարձաւ բոլորիմ կրօնը: Արաբներ տիրապետեցին ման Հայաստանի, բայց հայեր իրենց ազգային ինքնութիւնը պահեցին պիմը կառչելով քրիստոնէութեան: Կարգ մը հայ իշխաններ որոնք փառասիրութեամ ու դիրքի համար ընդունեցին իսլամութիւնը, յաւէտ կորսուեցան մահմետականութեամ մէջ: Բիւզանդ եղիայեան կը վկայէ. "պատմական ամշփոթելի փաստ է, թէ միայն այն հայերը կարողացան պահպանել իրենց ազգային ամբողջականութիւնը, որոնք հաւատարիմ մնացին իրենց ցեղադրօշ կրօնքիմ ու մշակոյթիմ":

Եղիշէ պատմիչի համաձայն, Վարդամանք եւ Ղեւոնդեանք "գոհուեցան ամբողջ աշխարհի շինութեամ համար":

Արդարեւ, հայ քրիստոնէաներ ընդդիմացան Յազկերտի ու մոզերու ձուլիչ քաղաքականութեամ եւ իրենց մահատակութեամբ ոչ միայն վառ պահեցին քրիստոնէութիւնը, այլեւ կասեցուցին ամոնց յառաջխաղացքը Միջին Արեւելքի մէջ:

"Վարդամանց պայքարը Վասակի եւ Վարդանի միջեւ դատաստանի մերքին հարց մը չէ, կը մեկնաբանէ Պր. Եղիայեան, այլ միջազգային մականներու վրայ հայ ազգի ինքնիշխան գոյութեամ պահպանումի հարց մըն է . . . Մամիկոնեանց պայքարը ապահովեց Հայ Ազգիմ ինքնորոշման իրաւունքը եւ ատով՝ Միջին Արեւելքի քրիստոնէութեամ պահպանումը":

Մարդկութեամ պատմութեամ մէջ, հպարտանքի էջեր են Վարդամանց ու Վահանեանց կրօնա-ազգային պայքարի շարժումները, որոնք մոր ուղի բացին քրիստոնէական կեանքի ու մտածողութեամ մէջ:

Հայ Եկեղեցիմ սուրբերու շարքիմ դասած է Վարդամանց վկաները: Ընդհանրական Քրիստոնէական Եկեղեցիմ ալ կը խոստովանի ու կը յարգէ ամոնց սրբացումը:

Վարդամանց սրբադասումիմ մասիմ Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեան կը խորհրդածէ. "Հայ քրիստոնէութեամ՝ այսինքն քրիստոնէայ հայութեամ իբր ուրոյմ Ազգ եւ Եկեղեցի գոյութեամ յաւերժացումը պտուղը եղաւ Վարդամանց պատերազմիմ: Այդ ոգիմ է որ շարունակ լեցուց ազգիմ կեանքը, իր դարաւոր տառապանքի սաստկութեամք ըմթացքիմ: Ատոր համար է որ Վարդամանց Տօմը սկիզբէն միմէն այժմ ամէն Հայու սրտիմ խօսող մեծագոյն տօներէն միմ է, որոնք մէջ ամէնքս կը փառաւորենք մեր ազգային մկարագիրը մոյմիսկ, որ մկարագիրմ է իր սուրբ սկզբունքներում համար մենմիլ գիտցող ժողովուրդի մը: Ամկեղծ, հաւատաւոր, բարի, Աւետարանի կենդանի հոգիովը լեցուած սուրբեր եղաւ Վարդան եւ Վարդամանք. ամոնք ամէնքս ալ կը պատկանէին գաղափարի այն մեծ դպրոցիմ՝ որում հիմնադիրներմ ու մշակիչները եղաւ Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ, որոնք քրիստոնէական գրականութիւնը հաստատեցին մեր մէջ, եւ Աւետարանով լուսաւորեցին ազգային գիտակցութիւնը: Սուրբեր էին ամոնք մեծ Սուրբիմ մտածումիմ մէջ, սուրբեր մնացին ընդմիշտ ազգիմ զգացումիմ մէջ, ճշմարիտ սուրբեր արդարեւ, վասն զի Աւետարանի հոգւով ուղեցին կենդանի պահել իրենց ազգը, եւ ատոր համար սիրով յամծն առին մահատակութիւնը":

Ներկայիս, ամոնք մարտնչումները օրինակ կը համդիսաման Ղարաբաղի քաջամարտիկներում, որոնք հայ աշխարհի "շինութեամ" համար կը մահատակուին, իրենց արեան հեղուկով ձեռք բերելու համար իրենց ազգային ինքնութիւնմ ու ազատութիւնը: